

Sygn. akt II CSK 341/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 sierpnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (przewodniczący)

SSN Paweł Grzegorzczak

SSN Karol Weitz (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa A. W.

przeciwko M. T.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 9 sierpnia 2019 r.,

skargi kasacyjnej powódki

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 14 września 2017 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powódka A. W. wniosła powództwo o uznanie za bezskuteczną względem niej umowy darowizny nieruchomości zawartej w formie aktu notarialnego w dniu 16 grudnia 2011 r. pomiędzy M. T. jako darczyńcą a pozwaną M. T. jako obdarowaną.

Wyrokiem z dnia 2 marca 2017 r. Sąd Okręgowy w P. uznał za bezskuteczną w stosunku do powódki umowę darowizny z dnia 11 grudnia 2011 r. (dalej jako: „umowa darowizny z dnia 11 grudnia 2011 r.”), na mocy której M. T. przeniósł na pozwaną własność nieruchomości położonej w D., gminie M., stanowiącą działki gruntu o łącznej powierzchni 8,4708 ha, dla której Sąd Rejonowy w G. prowadzi księgę wieczystą nr (...), celem zaspokojenia wierzytelności powódki wobec M. T. w wysokości 500 000 zł z ustawowymi odsetkami i kosztami, wynikającej z aktu notarialnego z dnia 22 maja 2014 r., zaopatrzonego w klauzule wykonalności nadane przez Sąd Rejonowy w P. w dniu 14 stycznia 2015 r., w dniu 1 grudnia 2014 r., w dniu 29 października 2014 r., w dniu 9 października 2014 r., w dniu 10 września 2014 r. i w dniu 24 lipca 2014 r.

Sąd ustalił, że powódka i M. T. w okresie od około 2005/2006 r. do około 2014/2015 r. pozostawali w bliskich kontaktach biznesowych i towarzyskich, prowadząc wspólne przedsięwzięcia gospodarcze polegające na kupnie i sprzedaży nieruchomości, w tym również w zakresie prowadzonych przez nich działalności gospodarczych. Dokonywali wielokrotnie między sobą przepływów pieniężnych na spore sumy, działając na wysokim poziomie zaufania. W 2014 r. relacja między powódką a M. T. była już osłabiona i nie podejmowali oni w tym okresie wspólnych projektów biznesowych. Od chwili wytoczenia powództwa przez powódkę w niniejszej sprawie kontakty powódki i M. T. zupełnie się pogorszyły.

W dniu 27 października 2008 r. powódka zawarła z M. T. w formie aktu notarialnego umowę pożyczki, na mocy której pożyczyła mu kwotę 500 000 zł z terminem spłaty do dnia 27 października 2009 r. (dalej jako: „umowa pożyczki z dnia 27 października 2008 r.”). Kwota pożyczki została wypłacona M. T. przelewem na jego rachunek bankowy.

W dniu 14 maja 2009 r. powódka i M. T. umową zawartą w formie aktu notarialnego rozwiązali umowę pożyczki z dnia 27 października 2008 r. (dalej jako: „umowa rozwiązująca z dnia 14 maja 2009 r.”). W umowie rozwiązującej z dnia 14 maja 2009 r. powódka potwierdziła, że M. T. zwrócił jej cenę sprzedaży w kwocie 500 000 zł i pokwitowała jej odbiór oraz oświadczyła, że wierzytelność zabezpieczona hipoteką w kwocie 500 000 zł, wpisaną w księdze wieczystej nr (...)

Sądu Rejonowego w P. na jej rzecz została spłacona, wobec czego wyraziła zgodę na wykreślenie tej hipoteki z księgi wieczystej.

W dniu 16 grudnia 2011 r. M. T. umową zawartą w formie aktu notarialnego darował pozwanej nieruchomości położoną w D., gminie M., dla której Sąd Rejonowy w G. prowadzi księgę wieczystą nr (...).

W dniu 22 maja 2014 r. powódka i M. T. w akcie notarialnym oświadczyli, że zawarli umowę pożyczki z dnia 27 października 2008 r. i zmienili tę umowę w zakresie wysokości odsetek (dalej jako: „akt notarialny z dnia 22 maja 2014 r.”). W akcie notarialnym z dnia 22 maja 2014 r. M. T. oświadczył także, że jest zobowiązany do zapłaty na rzecz powódki z tytułu umowy pożyczki z dnia 27 października 2008 r., uznał swój dług i zobowiązał się do pełnej spłaty pożyczki w ustalonych w tym akcie ratach i terminach, jak również poddał się egzekucji co do każdej z rat zgodnie z art. 777 § 1 pkt 4 k.p.c., a co do odsetek i kosztów - do wysokości 80 000 zł - na podstawie art. 777 § 1 pkt 5 k.p.c. Po uzyskaniu kolejnych klauzul wykonalności powódka kierowała wnioski do komorników sądowych o wszczęcie egzekucji na podstawie aktu notarialnego z dnia 22 maja 2014 r., jednak nie uzyskała zaspokojenia wierzytelności.

Umowami cesji w formie pisemnej z podpisami notarialnie poświadczonymi z dnia 12 września 2014 r., z dnia 15 września 2014 r., z dnia 14 października 2014 r. i z dnia 13 listopada 2014 r. powódka przelała na rzecz D. P. część wierzytelności określonej w akcie notarialnym z dnia 22 maja 2014 r. w łącznej kwocie 400 000 zł. (dalej jako: „umowy cesji”). Pismami z dnia 14 grudnia 2016 r. i z dnia 27 grudnia 2016 r. powódka wezwała D. P. do zapłaty za przelane wierzytelności. Po bezskutecznym upływie terminu zapłaty wyznaczonym D. P. powódka pismem z dnia 10 stycznia 2017 r., doręczonym cesjonariuszowi w dniu 13 stycznia 2017 r., odstąpiła od umów cesji.

Sąd Okręgowy ocenił, że umowy cesji - wbrew twierdzeniom powódki - nie były zawarte dla pozorów, jednak nie ma to znaczenia, skoro powódka skutecznie od nich odstąpiła na podstawie art. 491 w związku z art. 455 k.c. Oznacza to, że w ten sposób na powrót (*ex tunc*) stała się wierzycielem M. T.

Odnosząc się do umowy rozwiązującej z dnia 14 maja 2009 r. Sąd stwierdził, że – bez względu na moc dowodową aktu notarialnego obejmującego tę umowę - M. T. swoimi działaniami, zwłaszcza podpisaniem umowy z dnia 22 maja 2014 r. potwierdził istnienie swojego zobowiązania wobec powódki z tytułu pożyczki. Nie potrafił także wskazać, w jaki sposób - zgodnie z treścią umowy rozwiązującej z dnia 14 maja 2009 r. - spłacił tę pożyczkę.

Sąd ocenił, że wierzytelność powódki z tytułu pożyczki istnieje, wobec czego nie można jej odmówić legitymacji czynnej w sprawie. W szczególności uznał, że w chwili orzekania - ze względu na odstąpienie od umów cesji - powódka pozostawała wierzycielem M. T.

Sąd przyjął także, że w okolicznościach sprawy spełnione zostały określone w art. 527 § 1 i 2 w związku z art. 528 k.c. przesłanki uznania umowy darowizny z dnia 16 grudnia 2011 r. za bezskuteczną wobec powódki. Na skutek wykonania tej umowy pozwana uzyskała korzyść majątkową, a M. T. stał się niewypłacalny w stopniu wyższym niż był wcześniej. M. T. działał także ze świadomością pokrzywdzenia powódki. Wobec faktu, że M. T. zawarł umowę darowizny z dnia 16 grudnia 2011 r. ze swoją żoną, która dzięki umowie uzyskała korzyść majątkową nieodpłatnie, zgodnie z art. 528 k.c. bez znaczenia była okoliczność, czy pozwana wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć, że M. T. działał ze świadomością pokrzywdzenia powódki.

Apelację od wyroku z dnia 2 marca 2017 r. wniosła pozwana.

Wyrokiem z dnia 14 września 2017 r. Sąd Apelacyjny w (...) zmienił wyrok z dnia 2 marca 2017 r. w ten sposób, że oddalił powództwo i obciążył kosztami procesu przed sądem pierwszej instancji powódkę (pkt I.1 i II.2) i orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego (pkt II i III).

Sąd Apelacyjny przyjął, że Sąd Okręgowy prawidłowo ustalił terminy oraz treść aktów notarialnych zawieranych przez powódkę i M. T., jednak z treści tych dokumentów i zeznań stron zawierających umowy wywiódł błędne wnioski skutkujące uznaniem bezskuteczności względem powódki umowy darowizny z dnia 16 grudnia 2011 r.

Za trafny Sąd uznał zarzut apelacyjny naruszenia art. 244 w związku z art. 252 k.p.c. przez ustalenie, że nadal istnieje zobowiązanie M. T. wobec powódki z tytułu umowy pożyczki z dnia 27 października 2008 r. Podkreślił, że Sąd Okręgowy nie uwzględnił domniemania zgodności z prawdą dokumentu urzędowego w postaci aktu notarialnego obejmującego umowę rozwiązującą z dnia 14 maja 2009 r. Powódka w tym akcie potwierdziła, że M. T. zwrócił jej całą pożyczoną kwotę 500 000 zł i pokwitowała jej odbiór oraz wyraziła zgodę na wykreślenie hipoteki zabezpieczającej wierzytelność powódki. Oświadczenia te są objęte domniemaniem zgodności z prawdą (art. 244 § 1 k.p.c.), a powódka tego domniemania nie obaliła (art. 252 k.p.c.), gdyż nie zaoferowała w tym zakresie żadnych dowodów. W ocenie Sądu Apelacyjnego nietrafne są twierdzenia powódki o rzekomej pozorności umowy rozwiązującej z dnia 14 maja 2009 r. Istotne jest natomiast to, że powołując się na akt notarialny z dnia 22 maja 2014 r. zataiła ona fakt istnienia umowy rozwiązującej z dnia 14 maja 2009 r. Akt notarialny z dnia 22 maja 2014 r. dotyczył uznania długu już nieistniejącego. Przyczyny, dla których M. T. zawarł go z powódką, nie zostały jednoznacznie wyjaśnione, jednak pozostaje to bez wpływu na ocenę, że żądanie powódki dotyczyło wierzytelności nieistniejącej ze względu na ważnie zawartą umowę rozwiązującą z dnia 14 maja 2009 r. Dług M. T. wobec powódki został spłacony, czego dowodem było pokwitowanie odbioru kwoty pożyczki i wyrażenie zgody przez powódkę na wykreślenie zabezpieczającej go hipoteki. W tym stanie rzeczy powódka nie miała legitymacji czynnej do wystąpienia ze skargą pauliańską. Okoliczności dotyczące tego, w jakiej formie nastąpiła spłata pożyczki, nie mają decydującego znaczenia w świetle ważnie zawartej umowy rozwiązującej z dnia 14 maja 2009 r., pokwitowania i wykreślenia hipoteki.

Ponadto Sąd Apelacyjny wskazał, że wątpliwości co do czynnej legitymacji powódki - przynajmniej w zakresie kwoty 400 000 zł - budziłby fakt, że zawarła ona umowy cesji i nie była w stanie udowodnić, że skutecznie od nich odstąpiła. Nie miało to jednak znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy, skoro powódce z innego tytułu nie przysługiwała wierzytelność, o której ochronę wносиła.

Skargę kasacyjną od wyroku z dnia 14 września 2017 r. złożyła powódka. Zarzuciła naruszenie art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1

i z art. 398²¹, art. 244 § 1 w związku z art. 252, art. 233 § 1 i art. 382 k.p.c. Wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...) względnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 2 marca 2017 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarżąca podniosła, że naruszenie art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. miało polegać na tym, że Sąd Apelacyjny sporządzając uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie wskazał kompletnej podstawy faktycznej rozstrzygnięcia oraz nie podał przyczyn, dla których odmówił wiarygodności niektórym dowodom, jak również nie wskazał lub błędnie wskazał przepisy stanowiące podstawę wyroku.

Judykatura przyjmuje, że naruszenie przez sąd drugiej instancji art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez sporządzenie uzasadnienia nieodpowiadającego wymaganiom, jakie stawia wymieniony przepis, może wyjątkowo wypełniać podstawę kasacyjną przewidzianą w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. Ma to miejsce wówczas, gdy wskutek uchybienia wymaganiom określonym w art. 328 § 2 k.p.c. zaskarżone orzeczenie nie poddaje się kontroli kasacyjnej, czyli gdy stwierdzone wady mogły mieć wyjątkowo wpływ na wynik sprawy (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 lutego 2003 r., I CKN 65/01, nie publ., z dnia 22 maja 2003 r., II CKN 121/01, nie publ., z dnia 2 czerwca 2011 r., I CSK 581/10, nie publ., z dnia 24 października 2018 r., II CSK 635/17, nie publ.).

O takim naruszeniu art. 328 § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. nie może być mowy w odniesieniu do zaskarżonego wyroku. Sąd Apelacyjny podzielił znaczną część ustaleń faktycznych dokonanych przez Sąd Okręgowy, zmodyfikował je jednak w zakresie dotyczącym oceny istnienia wiarygodności powódki, powołując się na art. 244 § 1 i art. 252 k.p.c. Uznając ustalenie co do nieistnienia wiarygodności powódki za okoliczność rozstrzygającą o wyniku sprawy, ustosunkował się przede wszystkim do tej części materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie, która dotyczyła tej okoliczności. Stosowanie do tego ukształtował uzasadnienie zaskarżonego wyroku, wskazując, że w sprawie nie zostały spełnione – z powodu braku wiarygodności po stronie powódki – przesłanki

zastosowania art. 527 k.c. Takie podejście nie może być uznane za skutkujące naruszeniem art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. w stopniu uniemożliwiającym kontrolę kasacyjną wyroku. Wątpliwości co do trafności rozumowania Sądu Apelacyjnego mogą być rozważone wyłącznie w ramach oceny zarzutów naruszenia właściwych przepisów, a nie zarzutu dotyczącego konstrukcji uzasadnienia. Zarzut naruszenia art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. jest wobec tego nieuzasadniony.

Istota zarzutu skarżącej co do naruszenia art. 244 § 1 w związku z art. 252 k.p.c. - zastosowanego przez Sąd Apelacyjny na podstawie art. 391 § 1 k.p.c. - sprowadza się do tego, że w jej ocenie Sąd ten błędnie przyjął, iż wynikające z art. 244 § 1 k.p.c. domniemanie zgodności z prawdą treści zaświadczonej w dokumencie urzędowym w okolicznościach sprawy obejmowało (również) oświadczenie powódki zawarte w akcie notarialnym obejmującym umowę rozwiązującą z dnia 14 maja 2009 r. o otrzymaniu przez nią od M. T. kwoty 500 000 zł oraz pokwitowaniu jej odbioru. Jak podkreśla skarżąca, to błędne założenie sprawiło, iż Sąd Apelacyjny uznał, iż na powódce spoczywał - zgodnie z art. 252 k.p.c. - ciężar dowodu co do ewentualnej nieprawdziwości tego oświadczenia, podczas gdy Sąd ten powinien był oceniać przedmiotowe oświadczenia w świetle całego materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie, bez zastosowania art. 244 § 1 i art. 252 w związku z art. 391 § 1 k.p.c.

Judykatura przyjmuje, że w związku z treścią art. 2 § 2 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. - Prawo o notariacie (jedn. tekst: Dz. U. z 2019 r., poz. 540 ze zm., dalej jako: „u.p.n.”) akty notarialne należą do grupy dokumentów urzędowych w rozumieniu przepisów kodeksu postępowania cywilnego (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2000 r., IV CKN 1083/00, nie publ., z dnia 9 marca 2004 r., V CK 448/03, nie publ., z dnia 8 grudnia 2011 r., IV CSK 180/11, nie publ., wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2014 r., II CSK 460/13, nie publ.). Do aktów notarialnych - tak jak do innych kategorii dokumentów urzędowych, a także dokumentów prywatnych - odnosi się jednak również założenie, że dokumenty w rozumieniu przepisów kodeksu postępowania cywilnego o dowodzie z dokumentów (art. 243¹ i nast. k.p.c.) mogą być dokumentami deklaratywnymi (opisowymi, narratywnymi, sprawozdawczymi, zaświadczającymi,

zawierającymi oświadczenia wiedzy) lub dokumentami konstytutywnymi (zawierającymi oświadczenia woli, por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2000 r., IV CKN 1083/00, nie publ., z dnia 8 grudnia 2011 r., IV CSK 180/11, nie publ.). Możliwa jest sytuacja, w której dokument, w tym dokument urzędowy, w jednej części jest dokumentem deklaratywnym, a w innej części dokumentem konstytutywnym (np. dokument, który obejmuje oświadczenia woli tworzące czynność prawną może obejmować również oświadczenia wiedzy).

Podział dokumentów na dokumenty deklaratywne i dokumenty konstytutywne w wypadku dokumentów urzędowych ma takie znaczenie, że wynikające z art. 244 § 1 w związku z art. 252 k.p.c. domniemanie zgodności z prawdą oświadczenia organu będącego wystawcą dokumentu, które jest zamieszczone w dokumencie, dotyczy wyłącznie dokumentów deklaratywnych (zakresu, w którym dokument urzędowy ma charakter opisowy, por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2010 r., I CSK 340/09, OSNC-ZD 2010, nr C, poz. 97, i z dnia 4 czerwca 2014 r., II CSK 460/13, nie publ. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 2011 r., IV CSK 180/11, nie publ.). Kryterium zgodności albo niezgodności z prawdą odnosi do oświadczeń wiedzy, a nie do oświadczeń woli. Istotne jest ponadto to, że domniemanie, o którym mowa, również w wypadku dokumentów deklaratywnych (w zakresie, w którym dokument urzędowy ma charakter opisowy), dotyczy wyłącznie treści oświadczeń wiedzy wystawcy tego dokumentu, wobec czego nie obejmuje ono oświadczeń wiedzy osób stawających przed wystawcą dokumentu, które on utrwała. Oznacza to, że dokument urzędowy stanowi dowód tego, co w nim urzędowo zaświadczone (art. 244 § 1 k.p.c.), tylko w granicach, w których o czymś zaświadcza i tylko w odniesieniu do stanowiącego treść tego zaświadczenia oświadczenia wiedzy wystawcy dokumentu. W tych wyłącznie graniach - w odniesieniu do prawdziwości oświadczenia wiedzy wystawcy dokumentu - działa reguła ciężaru dowodu, którą określa art. 252 k.p.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2010 r., I CSK 340/09, OSNC-ZD 2010, nr C, poz. 97, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2014 r., II CSK 460/13, nie publ., i z dnia 18 września 2014 r., V CSK 563/13, nie publ.).

Odnosząc wskazane ustalenia do aktu notarialnego zawierającego umowę rozwiązującą z dnia 14 maja 2009 r. stwierdzić należy, że jest to dokument mający moc dokumentu urzędowego (art. 2 § 2 u.p.n.), który w przeważającej mierze ma charakter konstytutywny, gdyż utrwała oświadczenia woli stron umowy (powódki oraz M. T.). O jego deklaratywnym charakterze można mówić jedynie w tej części, w której - zgodnie z wymaganiami dotyczącymi aktów notarialnych (art. 92 u.p.n.) - zawiera on stwierdzenie przez notariusza określonych okoliczności (np. daty i miejsca sporządzenia aktu, faktów i okoliczności zaszłych przy spisywaniu aktu, faktu złożenia przez podmioty biorące udział w akcie oświadczeń woli lub wiedzy o określonej treści, por. w tym zakresie wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2014 r., II CSK 460/13, nie publ.).

Domniemanie zgodności z prawdą w wypadku aktu notarialnego odnosi się wobec tego do tej jego części, w której notariusz stwierdza określone okoliczności, w tym fakt złożenia przez podmioty biorące udział w akcie oświadczeń woli lub wiedzy o określonej treści. Gdy chodzi o oświadczenia wiedzy podmiotów biorących udział w akcie, domniemanie to rozciąga się tylko na fakt złożenia oświadczeń wiedzy o danej treści, nie obejmuje jednak kwestii, czy treść ta jest zgodna z prawdą, gdyż nie są to oświadczenia notariusza jako osoby sporządzającej taki akt, lecz tych podmiotów (odmiennie wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2014 r., II CSK 460/13, nie publ.). Oznacza to, że akt notarialny obejmujący umowę rozwiązującą z dnia 14 maja 2009 r., zgodnie z art. 244 § 1 k.p.c., stanowi dowód tego, że powódka złożyła zawarte w nim oświadczenia wiedzy o otrzymaniu kwoty 500 000 zł i pokwitowania jej odbioru (co do kwalifikacji pokwitowania zapłaty dłużnej sumy jako oświadczenia wiedzy por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2008 r., IV CNP 6/08, nie publ., i z dnia 2 lipca 2009 r., V CSK 4/09, nie publ.), nie stanowi jednak dowodu, że oświadczenia te były zgodne z prawdą.

Odmierna ocena Sądu Apelacyjnego w tym zakresie była błędna, co sprawia, że zarzut naruszenia art. 244 § 1 i art. 252 k.p.c., stosowanych na podstawie art. 391 § 1 k.p.c., jest trafny, gdyż uchybienie to - będące podstawą kluczowego dla sprawy ustalenia faktycznego - mogło mieć istotny wpływ na jej wynik.

Przesądza to o zasadności skargi kasacyjnej bez konieczności rozpatrywania trzeciego podniesionego w niej zarzutu naruszenia przepisów postępowania. Przedwczesne w tym stanie rzeczy jest także rozpatrywanie powołanego w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia prawa materialnego, tj. naruszenia art. 65 § 1 i 2 k.p.c.

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 zdanie pierwsze oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

jw